

Søndag 7. mars 1993 **Aftenposten**

NS og bygder i forvandling

BØKER

Asbjørn Fossen:
**SMÅKÅRSFOLK I EI
ROMERIKSBYGD
OG EI NY BYGD BLIR
TIL.**

Eget forlag.

Anmeldt av
ULF ANDENÆS

Hvorfor var det så mange bønder på Østlandet som støttet NS under krigen? Det er et hovedemne i bygdehistorikeren Asbjørn Fossens nyeste bok om Aurskog.

En studie av en slik bygd egner seg til å trekke slutninger fra det lokale til det almene. Aurskog er på mange måter en østlandsk gjennomsnittsbygd: Ikke særskilt sentral, og ikke særskilt avsides, ikke særskilt rik, og ikke særskilt fattig, ikke særskilt moderne og ikke særskilt gammeldags.

Det andre ledemotivet både i denne og i Fossens forrige bok er selve forvandlingen. Bygda avspeller på mikroplanet helheten i en utvikling: Den 68 år gamle forfatteren beskriver hva som egentlig har skjedd når «bygda i dag er ugjenkjennelig for den som vokste opp her før og like etter krigen».

Som i så mange av de østlandske bygdene ligger krigens konflikter og vaker under overflaten, med motsetninger og sterke følelser som for ungdom og innflyttere er usynlige. «Ennå lever hatet og bitterheten hos mange eldre folk».

kaksestyrte bygd, der småfolk måtte danse etter gårdbrukernes pipe, om de skulle greie seg i et samfunn der det var gårdbrukerne som fordelte arbeid og levebrød. Så plutselig etter 1930 ble bøndene skjøvet til side ved arbeiderbevegelsens gjennombrudd: «På grunn av Arbeiderpartiets flertall i kommunestyret, talte de for døve ører. De hadde mistet sin politiske makt.»

Dette var en sviende ydmykelse for storbønder som i all tid hadde tatt det som en selvfølge at det var de som rådde i bygda. I de samme årene ble det satt vondt blod under arbeidernes kamp for å fagorganisere seg, i skogen og på sagbrukene. Mot en bakgrunn av nød og streikebryteri kom det til kvasse tak som stundom endte med slagsmål på tørre nevene, det ble endog trukket kniv. Den tapende parten så i NS under krigen en mulighet for revansj, for å få slutt på det som for dem var Arbeiderpartiets vanstyre. Krigens motsetninger ble en fortsettelse av den politiske kampen i 1930-årene.

En av ti

Bortimot hver tiende innbygger i Aurskog over 18 år var NS-medlem – høyt over landsgjennomsnittet. Det må bety at omkring hver femte familie eller mer var en NS-familie. Storparten av disse var bønder, med huslyd og tjenestefolk. Det lot til at størrelsen på gårdene avgjorde oppslutningen om NS. På de 45 største gårdene i bygda var over to tredjedeler av elerne NS-medlemmer.

Lignende forhold gikk igjen mange steder på Østlandet, fra de brede bygder til de øverste fjelldaler. Quisling og NS gjorde stor stas på bøndene, og lovet dem gull og grønne skoger. Odels- og jordromantikken var et fast innslag i propagandaen. Men dette kan ikke ha vært avgjørende. På Vestlandet gjorde NS aldri noe innhugg blant bygdefolket, enda så sterkt påvirket som datidens Vestlandsbønder var av norskdomsrørsle og fedrearv.

Klasseskille

Her får vi bekreftet den virkelige bakgrunn. Forfatteren tegner et bilde av de sylskarpe klasseskiller som rådde i typiske Østland-bygder som denne, i motsetning til de jevnere kår vestpå. Han portretterer tidligere tiders bondestyrte og

102884 Fremskrittets pris

Forfatteren er en jurist som senere har studert etnologi og sosiologi. Dette farver fremstillingen, som tar for seg folkets og særlig småkårsfolkets levemåte fra midten av forrige århundre til vår tid, på alle livsområder, både i hverdag og fest, hva man ofte savner i den vanlige rikshistorien og i bygdebøkene. Beretninger som disse kan ofte si vel så mye som den politiske historien om hva som egentlig har skjedd med oss nordmenn.

Forfatteren har ingen lengsel etter tidligere tiders armod og klassehat. Men han legger ikke skjul på at fremskrittet har hatt sin pris. Den som har reist gjennom dagens tause bygder på Østlandet og sammenlignet med minnene fra sin egen oppvekst, vil kjenne seg igjen i hans nøkterne oppsummering av utviklingen etter 1960:

Fra å være omgitt av mange folk og dyr og utstrakt sosialt samvær, ble bondeyrket et ensomt yrke. Endringene satte også sitt preg på landskapet og miljøet. Det var trivelig og livgivende å se folk og dyr på veien og på jordene. Nå var folk og dyr borte, og en så bare maskiner i noen korte onneperioder. Bygda ble etterhvert en død bygd. Landskapet endret seg og ble mer sterilt enn før. Bebyggelsen ble plassert tilfeldig. Av utseende ble det en ny og fremmed bygd. Det er et sarsyn i dag at noen snakker den lokale dialekten. Den nære kontakt mellom folk, dyr og natur forsvant mye. Gamle folk begynte å føle seg fremmede i bygda.

Slik ender hans historie.